

Muhammed İkbâl

İSLÂMÎ BENLİĞİN

İÇYÜZÜ

Türkçesi: ALİ YÜKSEL

3. BASKI

HECE

düşünce

Muhammed İkbâl: 1873'de Pakistan'ın Pencap eyaletine bağlı Siyalkut kentinde doğan *Muhammed İkbâl*, mutasavvıf bir anne babanın oğludur. İlk eğitimini Kur'an üzerine medresede tamamladıktan sonra, Arapça ve Farsça hocasının yönlendirmesiyle İslâm edebiyatıyla ilgilenmeye başladı. Lahor'da yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra, Doğu Dilleri Fakültesi'ne hoca olarak tayin edildi. Bu yıllarda *Muhammed İkbâl*'in şiirleri de yayınlanmaya başladı. 1905'de Londra'daki Cambridge Üniversitesinin felsefe ve iktisat bölümünden mezun oldu. Londra'da üç sene kalan İkbâl, burada Arap Dili ve Edebiyatı hocalığı yaparken bilhassa Londra'da ilgi görmesine sebep olacak çeşitli İslâmî konularda bir dizi konferans verdi. Yine Londra'da kaldığı sürede hukuk okuyan İkbâl, savcılık diplomasını aldıktan sonra Almanya'ya giderek Münih Üniversitesi'nde felsefe doktorası yaptı. 1908'de Hindistan'a döndüğünde, yazılarıyla şiirlerine hayranlık duyanlar tarafından büyük bir coşkuyla karşılandı. *Muhammed İkbâl*, ülke siyasetine de katılmış ve halkı yönlendirmiştir. Müslüman Hintli Mücahitler adıyla yazdığı şiirleri, Hindistan Müslümanlarının, İngiliz sömürüsüne başkaldırmalarına ve Pakistan'ın kurulmasına büyük etkisi olmuştur. Bu yönüyle İkbâl, M. Âkif Ersoy'a benzetilir. 21 Nisan 1938'de vefat etti.

**İSLÂMÎ BENLİĞİN
İÇ YÜZÜ**

MUHAMMED İKBÂL

Türkçesi:
Dr. Ali YÜKSEL

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 191
Düşünce

© Hece Yayınları

Üçüncü Basım:

Mart 2019

Kapak Tasarımı:

www.sarakusta.com.tr

Baskı

www.dumat.com.tr

ISBN: 978-9944-195-08-9

HECE YAYINLARI
Konur Sk. No: 39/1 Kızılay / Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenişehir / Ankara
Telefon: (0 312) 419 69 13
Fax: (0 312) 419 69 14

e-posta: hece@hece.com.tr

İÇİNDEKİLER

Takdim /	7
İkbâl ve Eseri Üzerine /	9
Esrar-ı Hodî /	19
Giriş /	21
Kâinat Düzeninin Aslı Benlik... /	27
Benliğin Varlığı... /	31
Benliğin Temeli... /	33
Benliğin Zayıflaması... /	37
Benliğin Kâinat Düzeninin Bütün Güçlerini Ele Geçirmesi... /	39
Bir Hikâye... /	41
Yunanlı Eflatun... /	45
Şiirin Gerçeği ve İslâm Edebiyatı... /	47
Benliği Terbiye Etmenin Üç Aşaması... /	53
Hz. Ali Murtaza'nın İsimlerinin Sırlarının Şerhi /	59
Mervli Gencin Düşmanlarından Şikâyetinin Hikâyesi... /	65
Bir Kuşun Hikâyesi... /	69
Kömürle Elmasın Hikâyesi /	71
Şeyhle Brahmanın Konuşması... /	73
Müslümanın Hayatının Gayesi... /	77
Babay-i Sahraî'nin Öğütleri... /	81
Vakit Kılıçtır /	87
Duâ /	93

TAKDİM

Allah'ın adıyla...

Asrımızın büyük İslâm ârif ve şâiri olan **Allâme Muhammed İkbâl** için dediler ki:

«İkbâl, İslâm düşüncesinden ve İslâm hayatından o gereksiz ve lüzumsuz subjektivizmi temizlemek istedi.»

Şehid Seyyîd Kutub

«Allâme İkbâl'in başlangıçta Batı'yı şiddetle eleştirdiği ve İslâm'a şiiiri ile büyük hizmetlerde bulunduğu inkâr edilemez.»

Ebu'l A'lâ el-Mevdûdî

«İkbâl, büyük bir İslâm düşünürü ve filozofudur. Onun felsefe ve fikir alanında hiç de küçümsenmeyecek verileri vardır. Fakat aynı zamanda bir şâirdir de.»

Muhammed Kutub

«Muhammed İkbâl, İslâm kültürünün insanlığa kazandırdığı bir fikir adamıdır. İkbâl, bu ailenin çocuğu ve bu kültürün ürünüdür.

Filozof, siyasetçi, mücahid, İslâm'ı bilen, şair, Doğu ile Batının kültürüne sahip bir kişidir.»

Ali Şeriatî

«Muhammed İkbâl'in inancı odur ki İslâm Âlemi'nin geçirmekte olduğu siyasî sarsıntılar, Müslümanları uyandıracak, onları yataklarından dürtükleyerek kaldıracak ve onlarda hayat belirtileri başlayacaktır.»

Ebu'I-Hasan en-Nedvî

«İkbâl'in Arapçası da kuvvetli. İlmi, irfanı, kudret-i şairanesi benimkilerle kabil-i kıyas değil, çok yüksek.»

Mehmed Âkif Ersoy

Elinizdeki eser, bu kıymetli şahsiyetin en önemli eserlerinden biridir.

İKBÂL VE ESERİ ÜZERİNE

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla...

Yirminci yüzyılın başlarında, Müslümanların kurduğu, üç kıtaya hükmeden, altı yüz yıllık Osmanlı Devleti; temelinden sarsılmış, iç ve dış düşmanlarının hücumlarıyla yıkılmaya yüz tutmuştu.

Müstekbir gayr-ı müslim dünyanın tümü birleşmiş ve İslâm Milleti'ni yok etmek için saldırıya geçmişti. Ellerindeki maddî imkânları ve teknoloji üstünlüğünü kullanarak İslâm topraklarını işgal etmişlerdi. İslâm topraklarını kendi aralarında paylaşan bu modern ve vahşî emperyalistlerin, İslâm Dünyası'nda yaptıkları zulümlerin tarihte eşine az rastlanır.

Bir yanda hakimiyetlerini sağlamlaştırıyor, diğer yanda ırkçılık hareketlerini başlatıyorlardı. Müslüman olduktan sonra birbirleriyle kardeş olan Müslüman kavimlerde ırkçılık ruhunu uyandırıp onları birbirine düşman ettiler. İslâm Dünyası'na ettikleri en büyük fitne tohumu olan kavmiyetçilik akımı, kolayca yeşerdi ve zehirli meyvelerini verdi. Kavmiyet dâvâsına kalkışan Müslümanlar, birbirinden el çektiler, çözüldüler ve biri diğeriyle sadece bu dâvâ uğrunda savaşa tutuştu. Böylece Müslümanlardaki güç ve kuvvet gitti, yerine esarete rıza gösterme duygusu yerleşti.

Bu durumdan sonra Müslümanlar, Batı'nın her şeyde üstün ve ileri olduğuna inanmaya başladılar. Devamlı onları üstün, kendilerini aşağıda görme duygusu hakim oldu. Asr-ı

Saadet'ten beri hâkimiyet dizginlerini elinde tutan Müslümanlar, mahkûmluğu kendilerine revâ görüyorlardı. Hattâ bunun kendi kaderleri olduğu inancına bile vardılar. «Madem ki kaderimiz budur, o hâlde rıza göstermek gerek» dercesine davranan Müslümanlar, derin bir uykuya daldılar. Bütün bu yanlış anlamalar, hatâlı tavırlar ve İslâmî olmayan düşüncelerin etkisinde kalıp mânen uykuya dalan İslâm Dünyası'nı uyandırmak gayesiyle Himalaya dağlarının tepesine çıkıp haykıran birisi vardı: Muhammed İkbâl. O, Hindistan'dan bütün İslâm Dünyası'na sesleniyordu. O'nun bu haykırışı, Himalayalardan, yani İslâm Dünyası'nın doğusundan dalga dalga bütün dünyaya yayılıyordu:

«Bak bütün Şark ne hâlde,
 Külü göğe savrulmuş...
 Boğulmuş bir inilti susuyor...
 Eseri yok... Bu kaybolmuş bir feryâd
 Bu toprakta her zerre bir muztarip nazardır.
 Hindistan'dan isyan et; Semerkant'dan
 Irak'tan, Hemedan'dan tuğyan et;
 Bir hayat göster canlan
 Uyan derin uykudan!
 Derin uykudan uyan!
 Derin uykudan uyan!»¹

Yirminci yüzyılın İslâm Dünyası'nın yetiştirdiği değerli şahsiyetlerden biri olan Allâme Muhammed İkbâl (Doğ. 9 Kasım 1877/Ölm. 21 Nisan 1938), Müslümanların uyanış hareketini başlatan bir ârif ve şairdir. O, aynı zamanda bir İslâm filozofudur. Fakat diğer filozoflar gibi sadece felsefeyle uğraşmamış, diğer şairler gibi, yalnız saf şiir yazmamıştır. Ârifdir amma İslâm'ın ârifidir, yoksa bir mistik değildir.

¹ Muhammed İkbâl, Zebur-u Acem, çev. Prof. A. Nihat, Tarlan, İst. 1971 sh. 225.

Ârif, filozof ve şair olan Allâme İkbâl, bütün irfanını, felsefesini ve şiirini İslâm'ın ve İslâm Milleti'nin hizmetine sunmuştur. İslâm'a ve İslâm Milleti'ne hizmet etmeyen irfân, felsefe ve şiir, İkbâl'den uzaktır. Onun gayesi, tüm imkânlarıyla İslâm'a hizmet etmek ve Müslümanların öze dönüşünü, fıtratlarına sarılmalarını sağlamaktı.

İkbâl, Hindistan'ın Pencap bölgesinin Sialkot kentinde doğmuş, şehrinde ve Lahor'da değerli hocalardan ders okumuş ve okulları başarıyla bitirmişti. Daha sonra Avrupa'ya gitmiş, İngiltere ve Almanya'da üç yıl kalıp doktorasını orada vermişti. Bu arada Batı'yı kültürüyle, felsefesiyle, ilmiyle çok iyi tanımıştı. Her ne kadar Batı'nın tesirinde kalmadığını söylemişse de etkilendiği sahalar olmuştu. Daha sonra memleketine dönmüş, bir müddet devlet okullarında resmî öğretmenlik yapmış, hürriyeti kısıtlanıyor gerekçesiyle bu görevi terk edip serbest meslek olan avukatlığa başlamış ve bundan sonraki hayatı tamamen mücadele ile geçmişti.

Urduca, Poştî, Arapça, Farsça, İngilizce ve Almanca dillerini bilen İkbâl, Urduca, Farsça ve İngilizce kaleme aldığı on-dört eserinin yanı sıra çeşitli mektupları, makaleleri, bildiri-leri ve nutukları mevcuttur. Eserlerinin çoğu nazım olup dünyanın bir çok diline çevrilmiştir.²

Küçük yaştan beri iyi bir İslâmî terbiye ve kültür alan Muhammed İkbâl, mütevazı bir şahsiyetti. Bütün gayreti, mustaz'af İslâm Milleti'nin kendine gelip yeniden hakimiyeti elde etmesiydi. Bunun için çalışıyor, bunun için yaşıyor ve bunun için yazıyordu. İslâm sosyoloğu Ali Şeriatî'nin anlatımıyla «İslâm kültürünün büyük bir felakete uğradığı, hüznünlü bir sonbahar suskunluğuna girdiği ve Batı'nın fikrî sö-

² Biz, burada İkbâl'in hayatını anlatmayacağız. Onun fikirleri üzerinde durmak istiyoruz. Hayatı, şahsiyeti ve eserleri için bkz. Kul Sadi, Doğunun Uyanışı, Vahdet Yayınları, İst. 1985.

mürüsü altında kalarak ölüme mahkûm olduğu bir ânda ve bu felâkete uğramış bahçenin bahçıvanının bile uykuya daldığı bir zamanda İkbâl, bir şahlanış yapmış ve insan ruhunun çeşitli yönlerinde yükselmiştir. İşte böyle bir anda, bozguna uğramış ve kurumuş bir çölden ânsızın selvi ağacı gibi özgürce yükselerek dostun ve düşmanın gözlerini kamaştırmıştır.»³ İkbâl'in ortaya çıktığı zamanki Müslümanların durumunu gözönüne getirdiğimizde, onun ne kadar ağır bir yükün altına girdiğini rahatlıkla anlarız. Gerek hayatında, gerekse eserlerinde ortaya koymuş olduğu tavır, onun İslâmî davada ne kadar samimî ve cesaretli olduğunu göstermeye kâfi gelir.

O, uyanma ve uyandırma hareketinde çok ısrarlı davranmış ve bu ısrarı, onu bazı hatâlara da itmiştir. Okuduğu ve hazmettiği felsefenin tesirinde kalarak, bazı tutarsız fikirler öne sürmüştür.⁴ Bu hatâyâ düşmesinin tek sebebi, Muhammed Kutub'un da belirttiği gibi, Müslümanlarda yeni bir dinamizm meydana getirmektir. Şehid Seyyid Kutub'un deyişiyle o, bu aşırı istekle İslâm düşüncesine zıt olduğu gibi ayetlerin tabiatına da zıt olan bazı tevellere girişti. Fakat Allah'a sonsuz şükürler olsun ki değerli İslâm âlimleri O'nun bu hatâsını tashih edebildiler. Onların bu tashihi neticesinde İkbâl'i, rahatlıkla okuyup anlayabiliyoruz. Şuna kesinlikle inanıyoruz ki yalnız masum olan Allah'ın koruduğu Peygamberlerdir. Onların dışındaki insanlar hata edebilirler. İkbâl'in hatası, iyi niyetindeki ısrarlı ve aşırı davranışındadır...⁵

³ Dr. Ali Şeriatî, Biz ve İkbâl, çev. Ergin Kılıçtutan, İst. 1985, s. 9.

⁴ Bkz. Prof. Seyyid Kutub, İslâm Düşüncesi, çev. Akif Nuri, İst. 1976, S. 64. Muhammed Kutub, İslâm Düşüncesinde Sanat, çev. Akif Nuri, İst. 1979, S. 363.

⁵ Merhum Mevlânâ Mevdûdî ve Meryem Cemile de İkbâl'in hatâlarını tashih edenlerdendir. Hatâ'lı görüşleri, «İslâm'da Dinî Düşüncenin Yeniden Doğuşu» adlı eserinde yer almaktadır. Bkz. Meryem Cemile, İslâm ve Çağdaş Öncüleri, çev. Selâhattin Ayaz, İst. 1986, s. 246. Mevdûdî - Meryem Cemile, Mektuplaşmalar, çev. Ebubekir Doğan, İst. 1986, s. 103.

Bunu, böylece belirttikten sonra gelelim bu değerli İslâm evladının, «İslâmî Benliğin İçyüzü» adıyla çevirdiğimiz «Esrar-ı Hodî» adlı eserine: Allâme İkbâl, bu eserini, büyük İslâm ârifi Mevlânâ Celâleddin Muhammed'den (1207/1273) ilham alarak ve onun dünyaca ünlü mesnevî adlı eserine bir nâzire olarak kaleme almıştır. Eser, Mesnevi tarzında ve Farsça yazılmış, ilk baskısı 1915 yılında yapılmıştır.

Osmanlı Devleti yıkılmak üzere... Hilafet merkezi tehlikenin eşiğinde... İslâm Dünyası parçalanmaya yüz tutmuş ve İslâm toprakları işgal altına girmeye başlamış... 1857 yılından beri Hindistan'ı bir sömürge olarak kullanan emperyalist İngilizler, zulümlerini şiddetlendirmiş, baskılarını ağırlaştırmış... Her yerde olduğu gibi Hindistan Müslümanları da büyük bir ezginliğin ve kendisini küçük görme duygusu altında dinamizmini kaybetmiş... Sanki Cebriyye Mezhebi zafere ulaşmış ve en parlak devrini yaşıyor... Herkes, "Elden bir şey gelmez" duygusuyla hareket etmez olmuş... Çeşitli bölgelerde küçük de olsa kıyamî faaliyetler göze çarpıyorsa da çoğunluk, Batı'nın maddî üstünlüğüne rıza göstermiş, ister istemez boyun bükmüş bir vaziyette... Her beldedeki Müslümanlar bir çıkış yolu arıyor, bir kurtarıcı bekliyor... Savaşlar, mücadeleler, işgaller, şehadetler... Yokluk, zulüm, perişanlık...

İşte böyle bir ortamda olaylardan haberdar olan İkbâl, bu eserini kaleme alıyordu. İkbâl, ilk yapacağı işi çok iyi ve yerinde tesbit etmişti: Kendisinde hiçbir güç ve kuvvet görmeyen, benliğini yitirmek üzere olan Müslümanları umutlandırmak, yeniden benliklerine dönmeyi sağlamak, eski güç ve kuvvetini ortaya çıkarmak... Bunun için ilk önce, «İslâmî Benliğin İçyüzü»nü ortaya koymalıydı. Müslümanlar, nasıl yeniden İslâm'a dönebilir ve nasıl kendi kendine ayakta durabilir, meselelerini hâletmek lazımdı. Eğer bu ilk tedavi yapılır ve bundan şifâ elde edilebilirse Müslümanlar, kolayca müstekbirlerin pençesinden kurtulabilirlerdi.

Bu kurtuluş hareketlerinde yalnız olmayan İkbâl, diğer Müslüman liderlerle beraber hareket ediyordu. Mevlânâ Muhammed Ali ile Eşref Ali Kardeşler, Ebu'l-Kelâm Azad ve daha sonraki yıllarda Ebu'l Âlâ el-Mevdûdî'yle beraber emperyalistlere karşı mücadele ediyorlardı.

İkbâl'in ilk gayesi, fikri planda Müslümanların yetişmesini ve uyanmasını temin etmektir. Fikren İslâm'ın emrettiği gibi inanmayan ve yaşamayan toplulukların kurtuluşları, zaferleri, iktidarları bir saman alevine benzer. Birdenbire parlar amma pek çabuk söner...

Batı'nın maddî medeniyeti karşısında kendisini çok küçük görenlere sesleniyordu:

«Ben bir zerreyim, fakat parlayan güneş benimdir. Yüzlerce seher benim fecrimden doğar.»

Bu sözleriyle, «İslâmî Benliğin İcyüzü»nü açık anlatıyordu. İslâmî Benliğin ne kadar güçlü, dinamik ve canlı olduğunu vurguluyordu.⁶

«Biz, vatancılık kavgasına yabancıyız. Biz, iki gözün aynı ışığıyız ve biriz.»

Hicazlı, Çini, İrani. Fakat bir sabahın gülen çiğ taneciyiz.»

Asrımızdaki Müslümanların arasında dolaşan bir şeytanî fitne olan ırkçılık, yani milliyetçilik İslâm'da haram sayılmıştır. İslâmî düstûrlarla temelde zıt olan milliyetçilik, insanî değerlerle de uzlaşmaz.

Bütün mü'minlerin kardeş olduğunu beyan eden Kur'ân-ı Kerim, Tekâsür Suresi'yle böyle şeytanî bir duyguyu yermiştir. İkbâl, bu gerçeğe işaret ediyor:

⁶ Gerek bu anlamda, gerekse felsefî anlamda olsun «Benlik» meselesi, bir çok Müslüman âlim tarafından ele alınıp açıklanmıştır. Üstad Bediüzzaman (r.h.a) ve benzerlerinin de bu meseleye eğildiklerine dikkat edilirse meselenin o tarihlerde gündemde olduğu anlaşılır. Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, Sözler, Otuzuncu Söz.

«Biz, soy üstünlüğünü yaktık. Din ateşi, bu soy üstünlüğünü kül etti.

Eğer bir çiçeğin yüz yaprağı isek de kokumuz birdir. O, bu düzenin canıdır ve birdir.»

Zayıf olan «Benliğin» güçlenmesi için, bir çok örnekler veren ve bir çok gerçekleri dile getiren İkbâl, aslan ve koyunların hikâyesiyle Batı'nın, İslâm Milleti'ni nasıl uyuttuğunu, nasıl fitratlarına yabancılaştırdıklarını izah ediyor.

Müstekbirler ve tağutî güçler, Müslümanları, dinlerine ve özlere tamamen yabancılaştırmak, beyinlerini yıkamak ve bir kukla hâline getirebilmek için akla, hayale gelmeyecek çalışmalarda bulunmuşlar. Bu güçler, eğer Müslümanları, İslâm'a yabancı bir hâle getirebilirlerse emellerine kavuşacaklarına inanıyorlar. Nitekim iki asırdan beri bu çalışmalarına son derece hız vermişler ve bazı ülkelerde çok iyi sonuçlar da almışlar.⁷

Yabancılaşmadan kurtulup fitrata dönülmesi şarttır. Bizleri, «İslâmî Benliğimiz»den uzaklaştıran her şeyle mücadele etmeliyiz. Kültürümüz ve edebiyatımız da yabancılaştırılmıştır. Kültür ve edebiyat sahasında Kur'ân'a dönülmelidir.

«Edebe (edebiyatta) yeni ve sağlam bir düşünce gerek. O asil Arabî Kur'ân edebine dönmek gerek.»

Sağlam bir «İslâmî Benliğe» sahip olmak için, benliğin terbiye edilmesi gereklidir. Benliğin terbiyesi üç aşamalıdır. Birincisinde Allah'a kesinlikle itaat gerekir. İkincisi, takva merhalesidir. Üçüncüsü ise Allah'ın yeryüzündeki halifesi mertebesidir. Bu üç aşamada olgunlaşan «İslâmî Benlik», Allah'tan başka hiç kimseye muhtaç olmaz." ve kendi kendine ayakta durabilir. Bu terbiye ancak İslâmî metotlarla gerçekleşir. İtaat eden, muttakî olur. Allah'a karşı itaatkâr ve muttakî olan bir şahsiyet de ilâhî niyabete mazhar olur. İşte o za-

⁷ Kul Sadi, A.g.e. s. 145., Yazar, bu eserinde adı geçen hikâyeyi yorumlamıştır.